

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 36 Volume: 8 Issue: 36

Şubat 2015 February 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SAMSUN'DA YAŞAYAN ROMANLAR: SINIRLI SOSYAL HAKLA YAŞAM KURMA
ROMA (GYPSY) CITIZENS IN SAMSUN: LIVING WITH LIMITED SOCIAL RIGHTS

Kezban ÇELİK*

Yasemin YÜCE TAR**

Öz

Bu çalışmada Samsun ili merkezinde iki mahallede yaşayan Roman/Çingene vatandaşların yaşam deneyimleri derlenmektedir. Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte tanışılmaya başlanan "sosyal haklar", ulusal düzeyde zorunlu eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin herkese eşit olarak ulaştırılması yanında, toplumda geçerli olan standartlara uygun medeni ve kaliteli bir yaşam hakkının sosyal bir miras olarak gelecek kuşaklara aktarılmasını da içermektedir. Sosyal haklar aracılığı ile bir yandan toplumsal eşitliğin sağlanması diğer yandan da devlet-vatandaş ilişkisini vatandaş lehine genişleterek toplumsal olana katılımı arttırmak hedeflenmiştir. Ancak sosyal hakların hak haline gelmiş olması eğitim, sağlık, sosyal hizmetlerin eşit dağıtıldığı varsayımı üzerinden hareket edilmesine yol açmıştır. Oysa gerçekte durum böyle değildir, sosyal hakların eşitsiz dağılımı toplumsal gerçekliğin bir parçasıdır ve kır-kent, kadın-erkek, çalışan-çalışmayan, makbul-makbul olmayan vatandaş tanımlamaları ile yakından ilişkili olmuştur. Sosyal hakların eşitsiz dağıtımı sebebiyle bazı kesimler bu haklardan mahrum olduklarından "ortalama" ile arasındaki makas hızla açılmıştır. Çalışmada niteliksel ve niceliksel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Her iki mahallede toplam 635 hanede 2685 kişiyi kapsayan anket uygulanmış ayrıca 30 kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sosyal haklar değerlendirilirken eğitim, çalışma hayatı ve barınma dikkate alınmış ve çalışmanın sonucunda Samsun ilinin en eski yerleşik gruplarından olan Roman vatandaşların sosyal haklar açısından alacaklı bir grup olduğu görülmüştür. Barınma, eğitim ve istihdam alanlarında ortalama ile aralarındaki makasın oldukça açık olduğu ve sosyal dışlanma deneyimlemekte oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Romanlar, Samsun, Sosyal Haklar.

Abstract

This study examines the life experience of Roma (Gypsy) citizens living in two neighborhoods in the provincial center of Samsun, Turkey. Overall Roma in general and the Roma living in Samsun remains unstudied area in historical studies. Presented study will be one of the first studies that historically lacking of knowledge about Samsun's Roma. Through social rights, it is intended to ensure social equality on the one hand and enhance social participation by strengthening the position of citizens in State-citizen relations on the other. The distribution of these rights has been and is closely associated with such factors as rural-urban and male-female divides and definitions such as "esteemed vs. not-so-esteemed citizens". Due to this unequal distribution of social rights and the deprivation of some populations of these rights, the gap from the "average" has rapidly widened. Both qualitative and quantitative methods were used in the study. A questionnaire was administered to 2,685 persons from 635 households in both neighborhoods and in-depth interviews were conducted with 30 persons. In assessing social rights, education, working life, and housing were considered, and it was found at the end of the study that Roma citizens, as one of the oldest settled groups in Samsun, were "deficient" in terms of their social rights. The gap between their status and what is seen as the "average" in housing, education, and employment is quite wide and these people experience social exclusion.

Keywords: Roma population in Samsun, Samsun, Social Rights.

* Doç. Dr., 19 Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

** Yrd. Doç. Dr., 19 Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Giriş

Bu çalışmada, Samsun ili merkezinde iki mahallede yaşayan Roman vatandaşların yaşam deneyimleri sosyal haklar açısından değerlendirilmektedir. Roman gruplarına ilişkin olarak, Türkiye'nin neresinde yaşadıkları, hangi çoğunluk kültürünün hâkimiyeti altında oldukları ya da göçebe veya yerleşik bir yaşam sürdürdükleri verilerinden bağımsız bir şekilde, kültürel bir ortaklığın mevcut olduğu söylenebilir. Bu ortak yaşam şeklinin doğrudan sonuçlarından biri, Romanların maruz kaldıkları yoksulluk ve uğradıkları ayrımcılık ile ilgili gözükmektedir. Hem Romanların kendi deneyimleri hem de Romanlara ilişkin yapılmış olan çalışmaların sonuçları "barınma", "istihdam", "eğitim" konularının bu grubun deneyimlemekte olduğu başlıca üç ayrımcılık ve dışlanma konusu olduğunu ve bu alanlara ilişkin eşit şanslar istemekte olduklarını göstermektedir (Ariyıcı, 1993; Aksu, 2003; Kolukırık, 2005; Tuna, Oğuz, ve Kolukırık, 2006; Özkan, 2000; Koç, Huntürk ve Üstünel, 2011). Bu üç konu sosyal haklar çerçevesinde ele alınabilecek niteliktedir.

Roman kimliği ve etnik kökeni tartışmalı bir konudur ve bu konuda belirli bir netliğe varmadan sosyal haklar ve hakların temellenişi ve sunumunu analiz etmek zor olabilecektir. Gerçekte sadece Roman etnik kimliği değil genel olarak kimlik ve etnik köken Türkiye'de oldukça tartışmalı bir konudur. Türkiye'de azınlıklar, genel olarak Osmanlı döneminden kalan ve 1923 Lozan Antlaşması ile azınlık olarak tanımlanan gayrimüslimlerle (Rum, Ermeni, Musevi) özdeşleştirilmiştir. Bu gruplar dışında azınlıkların var olduğu kabul edilmemiştir (Afford-Andrews, 2002). Bu nedenle de 1960'ların ortalarından beri, nüfus sayımlarında etnik kökene ilişkin soru bulunmadığından, Türkiye'de yaşayan farklı etnisitelere ilişkin nicel veriler tahminlere dayanmaktadır.

Bu tahminler çerçevesinde Türkiye'de yaşayan Romanlarla ilgili sıkça kullanılan sayı 500.000-600.000'dir. Bu sayı, 1831 Osmanlı nüfus sayımına dayandırılmaktadır. Karpas (1978) o dönemde ki Osmanlı İmparatorluğunun toplam nüfusunu 3.6 milyon, Roman nüfusunu ise (Balkanlar'daki Romanlar dahil olmak üzere) yaklaşık 36.500 olarak tahmin etmektedir. Günümüzde Türkiye'deki Roman nüfusuna ilişkin tahminler, bu sayılara dayalı demografik yansımalar göz önüne alınarak hesaplanmaktadır, ancak bu sayı oldukça oynaktır ve Türkiye'de yaşayan Romanların 500.000 ile 2.000.000 arasında olduğu da iddia edilmektedir. 2009'da Türkiye'nin 36 ilinden, 5 federasyon ve 80 dernek temsilcinden oluşan 120 kişilik Roman grubunun bir araya gelmesiyle yapılan "Roman Çalıştayı" sonuç raporuna göre, Türkiye'nin hemen hemen her ilinde büyük çoğunluğu yerleşik olmak üzere 500 bin civarında Roman yaşamaktadır. Aynı rapor, Romanların büyük çoğunluğunun Trakya ve Marmara bölgesinde ikamet etmekte olduğunu belirtmektedir (Koç, Huntürk ve Üstünel, 2011). Ege bölgesi Türkiye'de Roman nüfusunun yoğun olarak yaşadığı alanlardan biri (Kolukırık, 2006) olarak değerlendirilmekte, bu bölgesel yoğunlaşmalar, Lozan Antlaşması sonucunda bu bölgelerden göç eden gayri-Müslim nüfusun yerine Müslüman olarak kabul edilen nüfusun ve dolayısıyla da Romanların yerleşmiş olmasına ve/veya yerleştirilmesine bağlanmaktadır.

Romanların dilleri ve dinleri ile ilgili farklı kaynaklar farklı şeyler söylese de, Türkiye'de yaşayan Romanların Lozan Anlaşmasıyla Müslüman kimliği etrafında toplandıkları görülmektedir.; yerleşik Romanların büyük çoğunluğunun geçmişte Hristiyan, göçebe Romanların ise görünüşte de olsa Müslümanlığı kabul ettiği belirtilmektedir. Ayrıca Romanlar kendi dini adetlerini de korudukları, Türkiye'de İslam inancına sahip olan Romanların itikadi açıdan kendilerini Bektaşî-Alevî ve Sünnî olmak üzere iki gruba ayırdıkları, özellikle göçer durumda olanların pek çoğunun Bektaşî-Alevî Müslüman, yerleşik durumda olanların büyük çoğunluğu ise Sünnî Müslüman olarak bilindikleri (Koç, Huntürk ve Üstünel, 2011) ifade edilmektedir.

Dilsel açıdan bakıldığında, "Türk Romanların" kullandığı dil, Balkan diyalektiği içerisinde yer almakta; Cech ve Heinschink (1996)'e göre Selanik'ten göç eden İzmir Romanları, Romani'nin Balkan diyalektiğini kullanmaktadır. Ne yazık ki, tüm bu ifade edilenler, Türkiye'deki Romanların kullandığı lehçe, kabile ve nüfus göstergelerine ilişkin yeterli sayıda kanıt ve araştırmanın olmaması yüzünden birer genel sav olmanın ötesine geçememektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse; yazılı kültürlerinin olmaması homojenleştirici ulus devlet pratiği ile birleşerek Romanların tarihlerinin Roman olmayanlar tarafından yazılmasına neden olmuştur denilebilir (Okely, 1983).

Lozan anlaşmasına göre azınlık olmayan ve bir ülkede yaşayanlar ya “yurttaş” ya da “yabancı” (Heater, 2007) kabulünden hareketle ülkenin vatandaşlarıdır. Çoğu 1920-30 arası mübadele ile gelmiştir ve kendilerine güvenli bir vatan sunulduğunu düşünmüş ve Cumhuriyetin vatandaşı olmayı istemişlerdir. Ancak her zaman “ikinci sınıf vatandaş” olduklarını da düşünmüşlerdir. Bir nüfus cüzdanları ve askerlik görevi de dahil sorumluluklarını yerine getirmekte olduklarını, ikinci sınıflığa yol açabilecek din ve dil konusunu isteyerek ve bilerek terk ettiklerini ancak ikinci sınıf olmaktan kurtulamadıklarını düşünmektedirler. Çoğunlukla belirli mahallelerde oturmaya, ekonomik açıdan marjinal denilebilecek işleri yapmaya ve sosyal açıdan ortalamanın altında bir yaşam sürerek ayrımcılığa maruz kaldıkları ve Türkiye toplumunun genelinden ayrılmış durumda oldukları görülmektedir. Bu nedenle yaşadıkları ülkenin ana kültüründen kısmen kopuk inançları ve gelenekleri ile yaşamaya devam ediyorlar ve bu durum yurttaşlığın bütünleştirici iddiasının kaybolmasına da yol açabilecek niteliktedir. Bu kapsamda bütünleştirici vatandaşlık tartışmalarını kısaca hatırlamak faydalı olacaktır.

Vatandaşlık Tartışması ve Romanlar

Vatandaşlık tartışmalarını hatırlamak isteyen her çaba Marshall’a dönmeyi ve ona referans vermeyi kaçınılmaz hale getirmektedir (Turner, 1992). Çünkü 1950-80 arası vatandaşlık tartışmaları Marshall’ın vatandaşlık tezi tarafından şekillenmiştir (Turner, 1992). Marshall tezinde iki konuya temas etmiştir: ilki yurttaşlığın doğasındaki eşitliğin sınıflı yapıdaki mevcut eşitsizlikle bağdaşabileceği, ikincisi ise yurttaş haklarının üç gruptan oluştuğu ve tarihsel sırayla evrildiğidir. Marshall Liberal demokratik sistemlerde vatandaşlık kavramını sosyal, sivil ve siyasi hakların kazanılması ve bu kazanımların yol açtığı eşitlik düzeniyle ele alır (Marshall, 1950). Marshall’a göre sivil haklar; kişilerin “konuşma, düşünme ve inanç, hukuktan yararlanma, mülkiyet haklarına sahip olma ve antlaşmalar yapabilmek” özgürlüklerini tanımlar. Bu haklar Batı geleneğinde 18.yüzyılda kabul edilip, yürürlüğe girmiştir. Siyasi haklar ise “siyasi erk’e katılma, seçme-seçilme haklarını” ifade eder ve bunlardaki kazanımlar ancak 19. yüzyılda ‘herkese eşit oy hakkı’ ilkesinin yasal olarak kabul edilmesi ile gerçekleşmiştir. Sosyal haklar ise ancak 20.yüzyılda sosyal refah devletinin gündemine girebilmiştir. Sosyal haklar, “ulusal düzeyde zorunlu eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin herkese eşit olarak ulaştırılması yanında, toplumda geçerli olan standartlara uygun medeni ve kaliteli bir yaşam hakkının sosyal bir miras olarak gelecek kuşaklara aktarılmasını” içermektedir.

Marshall vatandaşlığı, “bir toplumun tam üyesi olan herkese tanınan bir statü” olarak görür. “Bu statüye sahip olan herkes, hak ve görevlere göre eşittir. Hak ve görevlerin tam olarak neler olduğunu belirleyecek evrensel bir prensip ise yoktur. Diğer yandan vatandaşlığın geliştiği toplumlar ideal bir vatandaşlık fikri yaratır; ve bu ideale doğru hareket eder, gelişim ve başarılarını ölçmek için bu ideali bir ölçüt olarak kabul ederler. Bu yoldaki motive edici güç ise “daha fazla eşitlik” (Marshall, 1964,85). Marshall bu tezinde yurttaşlığın tarihsel gelişimi ile kapitalizmin gelişimi arasında bir paralellik kurmaktadır. Dolayısıyla, kapitalizmin yarattığı eşitsizlik sistemine, bir eşitlik sistemi olarak gördüğü vatandaşlık hakları ile bir çeşit çözüm getirmektedir. Ancak, vatandaşlığın çıktısı olarak eşitliği görmemekte, ama vatandaşlık haklarının herkese eşit olması gerektiğini söylemektedir, kast ettiği statünün eşitliğidir (Lister, 2005: 478).

Bu tarihsel değerlendirme ışığında girdiğimiz yüzyıl vatandaşlık tartışmaları açısından vatandaş genişletmekten ziyade bazı ikilemleri arttırıcı nitelikler üretmiş gözükmektedir. Vatandaşlığa ilişkin ilk ikilem teori ve pratiğe ilişkin belirsizliktir. Bu, görevlerle haklar arasında nasıl bir denge kurulacağına ilişkin ikilemi üretmektedir. Vatandaşlık; toplumsal ve siyasal bir statü olarak iki farklı tanımsal alanı barındırmaktadır: ilki; yasal bir statü olarak vatandaşlık ki bu ulus devlete üyeliğe tekabül etmektedir; ikincisi ise arzu edilen vatandaşlık ki bu da bireyin içinde yaşadığı topluma katılımının niteliklerine tekabül etmektedir (Kymlicka,

Norman, 1994:353). Bu kapsamda görevler ve hakların hangisinin önce geldiği süregiden tartışmalara yol açacak niteliktedir. Marshall'a göre sivil ve siyasal haklar sosyal haklardan tamamen farklı olup, sosyal haklar yaşam kalitesi ile ilgilidir. Ancak, yurttaşlığın bir bileşeni olarak sosyal haklar sivil ve siyasal hakların kullanımı için elzem olan haklardır.

Bu durumda sosyal haklar yasal olarak mı yoksa ayrıcalık olarak mı verilmektedir ayrımı önemli bir başka farklılığın oluşmasına yol açmaktadır (Heater, 2007:209). Yasal hak olarak verilmesi halinde bu haklar yurttaşlığın bir parçası haline gelebilmekte ancak yoksulluk sıkıntılarını hafifletmek üzere ayrıcalık olarak sunulması halinde ise haktan "bağışa" dönüşmektedir. Bu nedenle sosyal haklar hak temelli bir anlayışla yurttaş statüsünün bir bileşenine dönüşebilmektedir.

Günümüz açısından önemli bir ikilem, çoklu kimliklere dair giderek artan bilinç ve farkındalıkla ilgilidir. Bütünleştirici bir işlev iddiasındaki yurttaşlık rekabet ve diğer bağlılık biçimlerinden ötürü güç kaybetmektedir. Yurttaşlığın, yurttaş rollerini üstlenmelerini sağlayacak ve buna teşvik edecek etkin kurumların devreye sokulması, yurttaşlığın kişinin sosyal kimliğinin her şeyi olmadığını kabulü ve son olarak da çoklu kimliklerin yönetilmesi önemli bir konu haline gelmiştir. Genel kabul gören kültüre dahil olmak için bireyleri farklı kılan din, sosyal adalet ve siyasal inançlar yani yurttaşlık dışındaki sosyal kimlik kiplerinin hoş görülmesi (Parekh, 2002); sadece devlet-vatandaş arasında değil "yurttaş ile yurttaş" arasındaki "yatay yurttaşlığın" (Heater, 2007) tesis edilmesinin de gerekli olduğu anlayışının ürettiği bir ortam oluşmuştur.

Topluma dâhil etme sürecinin bir parçası olarak, Romanlarla Roman olmayanların durumlarını eğitim, istihdam, barınma, sağlık, sosyal hizmetler ve adalet erişim gibi alanlarda karşılaştıran istatistik veri eksikliği, yukarıda sayılan nedenlerle önemli bir sorundur. Ancak konuya ilişkin yapılan pek çok çalışma eşit vatandaş olmadıkları ve sosyoekonomik açıdan ortalamanın altında bir yaşam sürmekte oldukları da aşikâr etmektedir. Bu ayrımcı durum sadece devlet-vatandaş arasındaki ilişkiye yansımamış aynı zamanda yurttaş ile yurttaş arasındaki uyumlu ilişkinin sağlanamamasına da neden olmuştur.

Sivil ve siyasi hakların kullanımına esas olan sosyal haklara erişim ve hakların kullanımına ilişkin ciddi güçlükleri olan bir grup olarak Roman vatandaşların ikincil durumları çeşitli şekillerde açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu açıklamaları iki başlık altında toplamak olanaklı gözükmemektedir. İlkinde, Romanların çoğunluktan uzak kaldıkları, kendi otantik kültürlerini korudukları, bu nedenle iç evlenmelerin yaygın olduğu, akademik eğitime yatkın olmadıkları, zaman kullanımı ve başkalarının emri altında çalışmayı istemedikleri için istihdam çeşitlenmesinin olmadığı gibi açıklamalar yer almaktadır. Bu yaklaşım, yoksulluk ve ayrımcılığı etnik grubun yapı ve kültürüne atfetmektedir. Hatta bu bakış açısı, Romanların genel yaşam biçimini otantikleştirme, şu dünyanın istediği türden tüketiciler olmadıkları, birikim ve mülkiyet ilişkilerinin farklı, günlük yaşayan, modern insanlar gibi giderleri olmayan ve böylece modern toplum bunalımlarının dışında kalmayı başarmış insanlar haline getirmektedir. Bu anlayış hem kültürü hem de topluluğu homojenize edip topluluk hakkında yarı-antropomorfik bir görüş ile topluluğun en baştan beri neden belirli bir karaktere gereksinim duyduğunu, kültürün neden zamanla değiştiğini, neden kültürde iç karışımlar olduğunu, neden bazı önemli özelliklerin kültürler arasında ortak olduğunu açıklayamamaktadırlar. Bu yaklaşıma kültürün "etnikleştirilmesi" yanılığısı denilmektedir (Parekh, 2002,99-100).

İkincisi yaklaşım ise grubun barınma, eğitim, istihdam gibi çok temel problemleri olduğu bu hizmetlere ulaşmak istedikleri ancak uygulanan ayrımcı politika ve uygulamalar nedeni ile ulaşamadıkları ve bunlara ulaşamadıkları ve/veya çok sınırlı ulaştıkları için ikinci sınıf vatandaşlığı deneyimlemek zorunda kaldıklarını iddia etmektedir. Bu çalışma, iki yaklaşıma da mesafeli durmaya çalışmaktadır. Mesafe korunmadığı vakit birinden diğerine düşmek kolaylaşmaktadır. Zira Samsun ilinde yapılan çalışmada Romanların yaşam deneyimlerinde "barınma", "eğitim", "istihdam" konularının önemli olduğu ve yaşam şanslarını belirlemede olduğu görülmüştür.

Samsun'da Yaşayan Romanlar

Türkiye'de yaşayan Romanlar üzerine yapılan çalışmaların hem yeni hem de sınırlı ya da yetersiz olduğuna değinilmişti. Bu durum Samsun'da yaşayan Romanlar için daha fazla geçerlidir. Türkiye'de yaşayan Romanlar denilince çoğunlukla büyük şehirlerde, daha görünür olan grupların akla geldiği; örneğin İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa gibi şehirlerde yaşayan Romanlar hakkında az da olsa çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Samsun'da yaşayan Romanlar genel olarak daha az bilinen bir grup olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışma Samsun'da yaşayan Romanlar üzerine odaklanmaktadır.

Resmi veriler olmamakla birlikte, Samsun'da Yavuz Selim ve 200 Evler Mahallelerinde daha topluca ve daha kalabalık, ama şehrin değişik mahallelerinde daha dağınık ve daha az sayıda ve Samsun'un Tekkeköy, Çarşamba ve Bafra ilçelerinde yer yer toplu yer yer dağınık şekilde yaşayan yaklaşık 16.000 Roman vatandaşın olduğu tahmin edilmektedir. Samsun il merkezinde kabaca üç merkez mahallede yaşayan yaklaşık 5.000 kişilik bir Roman grubundan söz etmek mümkündür. Sınırlı resmi veriler incelendiğinde Samsun ilinin göç yolları üzerinde bulunduğu ve bu konumundan dolayı da tarih boyunca sürekli göçlere sahne olduğu görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında imzalanan Mübadele Sözleşmesi gereği de Balkanlardan göç almış olduğu görülmektedir. Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923 tarihinde yapılan anlaşma gereği (İstanbul'daki Rumlar ile Batı Trakya'daki Türkler hariç tutularak) Türkiye'deki çoğunluğunu Rumların oluşturduğu Ortodokslarla Yunanistan'daki Müslüman toplulukların zorunlu yer değiştirmesi kararı alınmıştır. Mübadeleyle, rakamlar tartışmalı olsa da, 1,5-2 milyon Rum'un Yunanistan'a gönderildiği, 350-500 bin Türk'ün Türkiye'ye iade edildiği düşünülmektedir. Türkiye göçmenler için on yerleşim alanı belirlemiştir; Samsun ve ilçeleri, Sinop, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Amasya, Tokat ve Çorum'la birlikte birinci yerleşim alanını oluşturmuştur (Keskin, Yaman, 2013: 330). Mübadele sonucu Yunanistan'dan Türkiye'ye göç eden 500 bine yakın Türk'ün 25 bin kadarının Samsun'a geldiği ve bunların da yaklaşık 3 bin 500'ünün Samsun kent merkezine diğerlerinin ise başta Bafra olmak üzere diğer ilçe merkezi ve köylere yerleştirildiği bildirilmektedir (Yılmaz, 2007: 303). Mübadele Anlaşması sonucu giden Rumların yerine 1924 yılında gelenlerin büyük bir bölümü Kavala ve Drama bölgelerinden gelenler oluşturmuştur. Tütün yetiştiriciliğini iyi bilen Dramalılar, Anadolu'nun en iyi tütün yetiştiren Samsun ve İzmir yörelerine yerleştirilmişlerdir. Tütün üretiminde göçmenlerin katkısını sağlamak amacı ile göç edilen yerdeki temel geçim biçimi ve deneyimi yerleştirme politikasını etkilemiş gözükmektedir. Tütün yetiştiriciliğinde uzmanlaşmış olan mübadillerin bilgi ve becerileri ile denedikleri yeni teknikler sayesinde Samsun ilinin ekonomik yapısının 1930'larla birlikte hızla düzelmeye başladığı bildirilmektedir (Yılmaz, 2007:305).

Samsun; 1930'larda 200 bin civarında olan nüfusu 1965'lerde 700 bine yaklaşmış ve artış devam ederek bugün 1 milyondan fazla nüfusu ile Karadeniz Bölgesinin en büyük ilidir. Bölge için cazibe merkezi niteliğinde olan şehir, bir yandan doğal nüfus artışı diğer yandan göçlerle birlikte büyüyen bir şehirdir. Bu kapsamda mübadele ile gelen ve Samsun iline yerleştirilen Romanların ilin en eski yerleşiklerinden olduğu söylenebilir.

Çalışmanın Metodu:

Bu çalışmada Samsun kent merkezinde iki mahallede (Yavuz Selim ve TOKİ 200 Evler) yaşayan Romanların gündelik yaşam deneyimleri ve yaşam deneyimlerini etkileyen faktörler incelenmiştir. Bu amaçla araştırmada niceliksel ve niteliksel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Araştırmaya başlamadan önce her iki mahalleye gidilmiş, mahalle sakinlerine çalışmanın amacı anlatılmış ve genel kabul alınmıştır. Her iki mahalleye yapılan birer günlük saha ziyaretinin ardından, anket formu ve görüşmelerde standart akışı sağlayabilmek amacı ile belli başlıklara dikkat çekecek şekilde hazırlanmıştır. Çalışma iki kadın bir erkek araştırmacıdan oluşan ekiple gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın saha aşaması, Nisan-Ağustos 2011 tarihleri arasında beş ay sürmüştür.

Niceliksel yöntem ile uygulanan anket çalışması, Yavuz Selim ve 200 Evler mahallelerinde mevcut olan toplam 635 hanede yaşayan 2685 kişiyi (%50.91'i kadın, %49.09'u

erkek) kapsamıştır. Anket ile hane esaslı temel bilgilerin (yaş, cinsiyet, eğitim, evlilik, çalışma hayatlarına dair bilgiler) alınması amaçlanmıştır. Saha aşaması bir hafta sürmüştür ve her iki mahallede mevcut olan hanelerin %4'üne ulaşamamıştır. Bu durumda tekrar ziyaretleri yapılmış ancak evde bulunmama nedenine bağlı olarak 30 hane ile görüşme yapılamamıştır. Anketler SPSS 15.0 formatında işlenerek analiz edilmiştir.

Niteliksel çalışma ile ise Romanların kendilerini nasıl algıladıkları, gündelik yaşamlarına nasıl anlam yükledikleri ve gündelik yaşam pratiklerinin ayrıntılarının anlaşılması amaçlanmıştır. Ayrıntılı anlama çabasına katkı sunacağı düşünülen “derinlemesine görüşme tekniği” kullanılarak bu çalışma yürütülmüştür. Kent merkezinde iki mahallede yerleşik bulunan Romanlarla toplam 30 (17 erkek, 13 kadın) derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşülecek kişilerin seçimi tesadüfi ve gönüllük temelinde gerçekleştirilmiştir. Ancak yaş ve cinsiyet değişkenlerini görebilmek önemsenmiş ve bu çeşitlilik çalışma yapılırken görüşülecek kişilerin seçimine yansıtılmıştır. Görüşmeler ortalama 1 saat sürmüştür. Görüşülenlerin izni ile kayıt edilmiş, kayıtlı görüşmelerin bire bir çözümünün ardından tematik analiz yöntemi kullanılarak değerlendirmeler yapılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Barınma

Samsun kent merkezinde yaşayan Romanlar, Samsun ilinin eski yerleşik gruplarından birisidir. Samsun; 1930'larda 200 bin civarında olan nüfusu 1965'lerde 700 bine yaklaşmış ve artış devam ederek bugün 1 milyondan fazla nüfusu ile Karadeniz Bölgesinin en büyük ilidir. Bölge için cazibe merkezi niteliğinde olan şehir, bir yandan doğal nüfus artışı diğer yandan göçlerle birlikte büyüyen bir şehirdir. Samsun'a gelen göçlerin bir kısmı Lozan Anlaşması sonrasındaki mübadeleyle ilgili olup, bu mübadele içinde yer alan gruplardan biri de Romanlardır.

Samsun iline yerleşme ile birlikte Samsun ilinin geçirdiği değişim ve dönüşümler, Romanların hayatını yakından etkilemiş ve/veya Romanların yaşam deneyimlerinden şehrin geçirdiği değişim izlenebilir olmuştur. Nüfus değişimi ile birlikte Samsun iline gelen ve burada yaşamaya başlayan Romanlar iş piyasasına çeşitli kanallarla tutunmaya çalışarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Şu anda bir önceki nesil denilebilecek orta yaş grubunda olan kişilerden özellikle kadınlar Tekel fabrikasında çalışmışlardır. Ancak fabrikaların kapanmasıyla birlikte düzenli iş olanaklarını kaybetmişlerdir. Daha önceki kuşaktan sınırlı sayıda olmakla birlikte Tekel fabrikasında çalışmış ve oradan emekli olmuş olan Romanlar bulunmaktadır. Yine, yakın köylerde tütün toplama ve tütün kırma/kurutma gibi işlerde çalışma da, Romanlar için önemli bir çalışma alanı olmuştur. Kimlerin fabrika işçisi, kimlerin mevsimlik tütün işçiliği yaptığı ise çok net değildir. 1900'lerin başında kurulmuş olan tek el fabrikası Samsun ili için önemli bir istihdam yaratmış ve pek çok özellikle kadın erken denebilecek bir dönemde çalışma hayatına girmiş ve buradan emekli olmuştur.

Samsun ilinde istihdam açısından tütün sektörü temeldir. Yörenin başlıca geçim kaynağı ve temel iş alanını yıllarca tütün ve Tekel sağlamıştır (Keskin, Yaman, 2013: 329). Samsun ilinin birinci dereceden tütün yetiştirilen topraklar statüsünde olması ve özellikle tütüncü olan ve tütün işinden anlayan Drama ve Kavala'dan gelen mübadillerin Samsun ve civarına yerleştirilmeleri Romanların yaşamlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Romanlar her iki alanda da yer almışlardır. Bir kısmı fabrikada işçi olmuş önemli bir kısmı da mevsimlik tütün işine dahil olmuştur. Romanlar, sadece yetişkinler olarak değil, topyekün aileler olarak mevsimlik işçilik yapmışlardır ve Samsun civarındaki köylere giderek üretim sürecine katılmışlardır. Roman ailelerinin hep birlikte tütün işlerinde çalışmaya katılabilmesi, belirli bir dönem çalışarak toplu para elde etmelerine yol açmış; özellikle Yavuz Selim Mahallesindeki Romanlar bu toplu para aracılığı ile yerleşik yaşamın göreceli konforuna daha erken zamanlarda ulaşmışlardır. Göçe katılmadan önce yaşanan yerde tarım işleri ile ilgilenen grup için mevsimlik tütün işçiliğine dahil olmak demek, bildikleri toprak işini devam ettirmek demek olduğundan, göç ile gelen gruplar, kendi içinde farklılık arz eden becerilerini bu işe katmak için de birlikte tütün işçiliğine yönelmişlerdir. Bazıları ise çeşitli mesleki beceri ile

gelmişler ve bu mesleki becerilerine uygun olarak kalaycı, sepetçi, müzik işi, ücretli işçilik gibi alanlara dahil olmuşlardır.

Genel olarak bakıldığında Romanların iş piyasasına dahil olmaları, aile büyüklükleri, çocuk sayıları, eğitim ve beceri düzeyleriyle ilişkili gibi gözükmektedir. İlk gelen grupların dahil oldukları sektör ve dahil oluş biçimleri bir sonraki kuşağı etkilemiş; ücretli işçiliğe ve düzenli işe dahil olmuş grupların daha çok birikim yapabildikleri ve bu birikimin sonraki kuşakları etkileyerek ortak yaşam deneyimine dönüşmüş olduğu gözlemlenmiştir.

Şimdilerde Yavuz Selim Mahallesi ve TOKİ 200 Evler olarak adlandırılan iki ayrı yerleşim yerinde ikamet eden Romaların başlangıçta “tenekeçiler mahallesi” olarak bilinen mahallede bir arada yaşadıkları ancak daha sonra bu alanın boşaltılması ile bir kısmının şimdi “Yavuz Selim Mahallesi” olarak isimlendirilen mahalleye diğer kısmının ise Sanayi bölgesine yerleştiği görülmektedir. “Tenekeçiler mahallesinden” ayrılmak zorunda kalan Romanların bölünerek iki farklı yerleşim yerine yerleşmelerinin öyküsü farklı anlatılsa da, bu mekânsal ayrılma daha çok ekonomik nedenlere dayandırılmaktadır. Yavuz Selim Mahallesi yerleşmiş olan grup burada ev yapabilecek ve/veya arsa alabilecek birikimi olan grup olurken, bir mahallede ev yapabilecek kadar birikimi olmayan grup Sanayi bölgesine göçmüştür. Daha sonra değinileceği üzere Yavuz Selim Mahallesi yaklaşık 40 yıllık tarihi olan yerleşik bir mahalledir. Bu mahallede yaşayan grup diğer gruptan sosyo-ekonomik açıdan daha iyi durumdadır. Bu mahallede yaşayanların birçoğunun mahallede bakkal, kahvehane, lokanta, kırtasiye gibi küçük işletmeler üzerinden ticaret yaptığı, sebzeçilik/pazarcılıkla uğraşanların önemli bir kısmının görece iyi gelir temin ettikleri, gene bu mahallede yaşayanlar arasında bazılarının belediyede iş buldukları gözlenmiştir. Bu mahalledeki Roman grubunun kente daha fazla eklendiği; kentin birçok bölgesini gezmek ya da işleri gereği kullandıkları ve konuşma biçimi açısından çok fazla güçlük çekmedikleri anlaşılmıştır. Bu grup içinde okullaşma durumu da görece daha iyi olup, şu anda memuriyet yapan kişiler yetiştirmişlerdir. Bu mahallelinin gurur kaynağı olan ve hemen her fırsatta, imkan verildiğinde neleri yapabileceklerinin kanıtı olarak gösterilen bir Roman doktorları bile mevcuttur.

Sanayi bölgesine giden grup ise 15 yıl kadar bu mahallede yaşadıkdan sonra Büyük Şehir Belediyesi kararı ile buradaki evlerini terk etmek ve 200 Evler olarak isimlendirilen TOKİ'nin yaptığı apartman bloklara taşınmak durumunda kalmışlardır. İki mahalle karşılaştırıldığında, Yavuz Selim Mahallesiinde yaşayanların diğer mahallede yaşayanlardan farklı olarak yerleşik oldukları, ekonomik ve sosyal açıdan kendilerini daha iyi durumda gördükleri, 200 Evlerde yaşayan Romanlarla akraba olduklarını kabul etseler bile bu akrabalıktan çok gurur duymadıkları, daha iyi uyum sağlamış grup olarak kendilerini daha başarılı buldukları görülmüştür. Nitekim 200 Evlerde yaşayan grupta Yavuz Selim'e yerleşen gruptaki Romanların kendilerini üstün gördüklerine vurgu yapmış; onların kendilerini dışlamaya çalıştıklarını söyleyenler olmuştur.

“Diğer mahalledekiler her gün işe gidiyor. Bizim işimiz yok. Onların tanıdıkları fazla, Aslında onlarda bizde aynıyız, tenekeçilerde birlikte oturduk, oradayken daha rahattık. Şimdi onlar bizi ayırıyor. Onlar kalkıyorlar, biz geri kalıyoruz” (49 yaşında, evli, dört çocuklu, kadın, şimdi çalışmıyor).

Samsun'da yaşayan Romanların TOKİ 200 Evlere yerleştirilenleri mutsuzdur ve bu mutsuzluklarını TOKİ konutlarına yerleştirilmelerine bağlamaktadırlar. Önceki yerlerinden (sanayi de derme çatma da olsa kendilerine ait bahçeli evlerden) çıkmış/çıkarılmış olmanın yaşam biçimlerini derinden etkilediğini söyleyen Romanlar, sürekli göçe zorlanmanın kendilerinde gelecek kaygısı, güvensizlik yarattığını vurgulamışlardır. Romanların Samsun'a 1923'lerde geldikleri dikkate alındığı vakit yaklaşık 70 yılda 3 kez yer değiştirmeleri ile tam olarak yerleşik olamamaları arasında ilişki olduğu düşünülmektedir. Bu noktada “tenekeçiler” mahallesinden kimlerin Sanayi bölgesine, kimlerin Yavuz Selim Mahallesiine gitmiş olduğu önem kazanmaktadır. Görüşülenlerin ifadesine göre “o vakit parası olan, birikimi olan, daha çalışkan ve becerikli olanlar” kendilerine gösterilen yerlere değil, kendi tercihleri doğrultusunda arsa alıp ev yaparak Yavuz Selim Mahallesiine gitmişlerdir. Tersinden

bakıldığında “birikimi olmayan” grupların kendilerine gösterilmiş olan yaşam alanına gitmek durumunda kaldıkları söylenebilir.

Bu kapsamda ilk kuşağın dahil olduğu işler, aile büyüklükleri, birikimleri daha sonraki kuşakların yaşam şansını derinden etkilemiştir. Zira Sanayi Mahallesi giden grup daha sonra yerleştikleri alandan yeniden hareket etmeye zorlanmış ve bugün TOKİ 200 Evler olarak bilinen bloklara taşınmışlardır. Bu kapsamda her kuşakta yer değiştirmek zorunda kalan bu grubun yerleşik olma, birikim yapma ve birikimlerini bir sonraki kuşağa aktarma şansları olmamıştır. Böylece daha “yoksul”, “gariban”, “fakir” kalmışlardır. Yavuz Selim Mahallesi ise daha “zengin” ve “sosyete” olabilmektedir. Her ne kadar iki mahalle arasında küçük değişiklikler olsa da, genel olarak her iki mahallenin yaşam deneyimleri benzerdir: kısa eğitim, düzensiz işler, erken evlenme, ana toplumsal yapıya katılımda güçlükler, iş piyasasının ve sosyal hayatın periferinde yaşama ortaklıdır.

Yapılan tarama anketi sonuçlarına göre yaşanan evin mülkiyetine sahip olma durumu ise şöyledir.

Tablo 1: Oturulan evin mülkiyet durumu

Mülkiyet Durumu	Hane Sayısı	Yüzde
Kirada oturan	40	6.30
Ev sahibi	358	56.54
TOKİ	204	31.97
Diğer	33	5.20
Toplam	635	100.00

Yaşanan evin mülkiyetine sahip olma oranı Yavuz Selim Mahallesi için geçerli olup, 200 Evlerde yaşayanlar uzun süreli borç ilişkisi içinde olup, mülkiyet durumları net olmayan grubu oluşturmaktadır. Kira ödenmemekte ancak borç ödenmektedir. Her iki grubun Samsun kent merkezinde yaşama süreleri oldukça eskidir. Genel olarak kalkınma ve modernleşme teorileri; kentte yaşama süresi ile yukarı toplumsal hareketlilik arasında doğrusal bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu ilişki; kentte yaşama süresine bağlı olarak eğitim sürelerinin uzayacağını, geleneksel ilişki ağlarının yerini modern kurumsal ilişkilerin alacağını, sağlık hizmetlerine ulaşmanın artacağı, çocuk sayısının düşeceği ve genel olarak iş piyasasının periferinden merkezine doğru ilerlenerek yaşam kalitesinin artacağını söylemektedir. Bu kapsamda yeniden Samsun kent merkezinde yaşayan Romanlar ve onların en eski kent yerleşikleri olduğu hatırlanınca kentte yaşayan ancak kentte yaşama süresine bağlı kazanımları çok düşük olan grubu oluşturdukları görülmektedir.

Eğitim

Son yıllarda yoksulluğun artması, belirli özellikleri ile yapısal hal almaya başlaması, yoksulluğu azaltmaya çalışan politika ve çalışmaların tümünde eğitime daha fazla önem verilirse yoksulluğun azalacağına ilişkin bir algılamının yaygınlaşmasına yol açmıştır. Daha fazla eğitim olanağının Türkiye’de yoksulluğun azalmasında ne denli etkili bir faktör olacağı; eğitim düzeyi yükseldikçe işsizliğin çözülüp çözülemeyeceği ayrı bir tartışma konusu olsa da ve toplumun geniş kesimlerinde giderek eğitime verilen değer azalsa da (Bora, 2011), halen eğitim toplumsal sorunların çözülmesinde etkin bir araç olarak kurgulanmaktadır. Yoksulluğun önlenmesi ve yoksulluğa bağlı risklerin bertaraf edilmesinde yerel ve küresel ölçekteki çalışmalar yoksullar için eğitimi önemli bir politika aracı haline getirmektedir (Bonal, 2004).

Eğitim yoksulluk ilişkisi konusunda tartışmalar nasıl sürerse sürsün, gerçekte olan bir şey var ki, günümüzde eğitim yaygınlaşmış, eğitimin kapsamı genişlemiş ve eğitimde kalınan süre hiç olmadığı kadar uzamıştır ve halen de uzama eğilimindedir. Diğer yandan toplumsal eşitsizlik ve yoksulluk azalmamış, hatta toplumsal eşitsizliklerin kuşaktan kuşağa aktarılma riski genişlemiş ve yoksulluğun yapılaşmakta olduğuna dair bulgular artmaya başlamıştır. Uzun yıllar eğitimin rolüne ilişkin anlayışı belirleyen “işlevselci” paradigma; modern toplumda bireylerin eğitime bağlı liyakat sistemi ve ilişkili mesleklere sahip olarak toplumsal hareketlilik sağlayacağını söylemektedir. Bu paradigma, modern toplumun açık, kazanılmış statülere bağlı, ait olunan sosyal sınıftan bağımsız bir toplumsal hareketliliği ve bunun sonucu da daha eşit bir toplumsal yapıyı eğitimin inşa edeceğini iddia etmiştir. Ancak 1980’lerle birlikte toplumsal

sınıf, ırk ve cinsiyete bağlı farklılıkları ortadan kaldırmada eğitime yüklenen görevleri yerine getiremediği ve hatta bu eşitsizlikleri yeniden üreten önemli bir araç haline gelmeye başladı (DPT&DB, 2010) tartışılmaya başlanmıştır.

Farklı ülkelerde, farklı çoğunluk kültürünün hâkimiyeti altında oldukları ya da göçebe veya yerleşik bir yaşam sürdürdükleri verilerinden bağımsız bir şekilde Roman çocuklarının eğitimine ilişkin güçlükler olduğu bildirilmektedir. Roman çocuklarının sosyalleşme biçimlerinin ana toplumsal yapıda kabul gören eğitim pratikleri ile uyuşmadığı vurgulanmaktadır (Martin P, 2006; Smith, 1997; Lee, Warren, 1991; Berthier, 1979). Önemli farklılıklar içermesine rağmen geleneksel bir Roman çocuğunun sosyalleşmesinin şöyle ana hatlarının çıkarılabileceği belirtilmektedir: Roman çocukları oldukça küçük yaştan itibaren bağımsız olmaya cesaretlendirilir, çok nadiren fiziksel ceza görür, sözlü ve sözlü olmayan iletişim işaretlerini küçük yaşlardan itibaren öğrenebilir. Kısaca geleneksel Roman eğitimi "community/topluluk/grup" eğitimidir. Böylece bu eğitim, ana akım eğitimden oldukça farklı nitelikler barındırmaktadır. Batılı, akademik eğitim; yapılandırılmış, planlanmış, rekabetçi, zaman çizelgesi esasına dayalı ve özel öğrenme aktivitelerini içermektedir. Öğretmenlerin çocuk ve ebeveynlerinden belirli beklentileri vardır. Öğretmenlerin beklentilerini oluşturan temel kabul; bütün anne babalar okulu önemli bir kurum olarak gördüklerini bu çerçevede çocuklarının eğitimi, ev ödevleri için zaman ayırdıklarını ve okul için gerekli olan okul üniforması, kitapları ve okul içi aktiviteler için kaynakları olduğu varsayımı esasına dayalıdır (Smith, 1997:243). Ancak pek çok Roman çocuğu için bu ideal koşullar söz konusu değildir (Lee, Warren, 1991).

Roman çocuklarının akademik/formel eğitime karşı tutumlarını ele alan çalışmalar ana toplumsal yapının eğitime verdiği önem ve eğitimi alma biçimi ile Roman kültürü arasında önemli bir farklılığın olduğunu ancak bu farklılığın tanınmaması nedeniyle de çocukların formel eğitimde kalmadıkları iddia edilmektedir. Benzer durumun Samsun'da yaşayan Roman çocuklar için de geçerli olduğu görülmüştür. Samsun kent merkezinde her iki Roman mahallesinde yaşayan çocukların eğitimde kalma süreleri oldukça kısadır. Bu mahallelerde eğitime dahil olmanın en önemli nedeni "zorunlu" olmasıyla ilgilidir. Ayrıca okula devam eden çocuklar için ödenmekte olan paranın da, çocukların okula gönderilmesinde "motive" edici olduğu söylenebilir. Ancak bu mahallelerde ne anne-babanın, ne yakın çevrenin ve ne de eğitime dahil olan çocukların eğitimden beklentileri bulunmamaktadır. Bu beklentisizliğin birden çok nedeni vardır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, mahalle sakinlerinin eğitimin bir getirisi olacağına dair inançlarının olmamasıdır. Grup içinde uzun eğitim yapmış örneklerin çok az olması, eğitim alan kişilerin eğitim süresi içinde diğer gruplardan farklı olarak ayrımcılığa uğrama gibi karşılaştıkları ek sorunlar eğitime ilgiyi daraltmaktadır. Tüm nedenler birleşerek "eğitimden beklentisizlik" durumunun oluşmasına yol açmakta; anne-baba, yakın çevre ve okul öğretmenlerinin düşük beklentileri birleşerek çocukların eğitimden beklentilerini daraltmakta ya da beklentisizliklerini yeniden üretmektedir.

Anne-babanın eğitime olan inançlarının düşük olması çocukların eğitimlerini ailenin temel meselesi haline getirmemekte; hatta bu inançsızlık eğitim konusunda ilgisizliğe dönüşmektedir. Öğretmenler çocukların derslerin başlama saatlerinde okula ulaşamadıklarından; genellikle ikinci hatta üçüncü ders saatinde okula gelebildiklerinden, okula çoğu kez aç/kahvaltı yapmadan geldikleri için dikkatlerini derslere veremediklerinden yakınmaktadır. Bunun temel nedeni olarak da gece yarısına kadar mahallede süren sohbet ve eğlencelere ve keza bu nedenle ya da başka nedenlerle ailelerin çocuklar için kahvaltı hazırlama geleneği oluşturmamalarına bağlanmaktadır. Bu sorunu çözmek için okulda kahvaltı projesi uygulaması başladıklarını ancak gene de başarı elde edemediklerini söyleyen öğretmenler, yaygın olmasa da gündelik yaşamında disipline olamayan bu insanların çocuklarına da okul disiplini aşılayamadıklarından yakınmışlar, kendi oluşturmaya çalıştıkları disiplinin kısa sürede bozulduğunu ifade etmişlerdir. Bu sorunun çözülebilmesi için ilk ve önemli sorumluluğun ailede olduğu ve ailede disiplin olmadığı vakit bunun okulda sağlanmasının çok zor olduğuna değinmişlerdir. "Sıkıya gelemiyorlar" şeklinde ifade ettikleri bir disiplinsizlik halini eğitimdeki başarısızlığının temel nedeni olarak gösteren öğretmenler,

Roman çocuklarının müziğe yatkınlığı olabileceğini gözlemlediklerini, okullarında çeşitli enstrümanlar çalmaya teşvik etmek istediklerinde de aynı disiplinsizlik sorunuyla karşılaştıklarını ve öğrencilerin “sıkıya” gelmedikleri, “disiplinli” olmadıkları için bu doğal yeteneklerini bile açığa çıkarmanın çok zor olduğunu belirtmişlerdir.

Önceden de değinildiği üzere, 200 Evlerde yaşayanlar ile Yavuz Selim Mahallesi’nde yaşayanlar karşılaştırıldığında Yavuz Selim mahallesi daha yerleşiktir ve ekonomik açıdan daha iyi durumdadır. Ancak eğitim açısından iki mahalle arasında önemli bir farklılık bulunmadığı gözlemlenmiştir. Eğitimde kısa süreli kalma iki mahalle için de geçerlidir. Yavuz Selim Mahallesi’nin ekonomik olarak görece daha iyi durumda olmasının önemli nedeni kadın çalışmasına ilişkindir. Bu mahallenin kadınları genellikle “ev temizliğine” gitmektedir. Böylece haneler çift gelirli olabilmektedir. Diğer yandan kadınların temizliğe gitmeleri özellikle eğitime yeni başlamış çocukları olumsuz etkiliyor gibidir. Kent merkezindeki evlere temizliğe giden kadınlar günün erken saatlerinde evden çıkmak zorunda kalmakta; bu yüzden çocukların okul saatinden önce kalkmaları, kahvaltı yapmaları, okuldan geldiklerinde yemek yemeleri ve ödevlerinin kontrol edilmesi söz konusu olamamaktadır. Bu koşullarda öğretmenlerin “disiplinsiz” olarak tanımladıkları öğrencilere dönüşmeleri kolaylaşmaktadır.

Yapılan görüşmelerde, eğitime devam etmeme ve/veya eğitim hayatındaki başarısızlığı mahalle sakinleri de benzer nedenlerle açıklamaktadırlar. Bu görüşmelerde okumayı ve okulu sevmeme en önemli eğitimden kopma nedeni olarak belirtilmektedir. Ekonomik güçlükler de eğitime devam edemede önemli bir faktör olarak gösterilmektedir. Ancak gözlemlerimiz, Yavuz Selim Mahallesi’nde görece iyi ekonomik koşullara sahip olan ailelerin de çocuklarını okullandırmada zorluk çektikleri doğrultusundadır.

“Okulu sevmeydim. Babam beş sene 1 e gitmiş, kafası almadı. Belki ben de ona çektim. Okula gittiğimde yanımdaki arkadaşların kalemimi filan kırardım. Aksiydim. Annem benim huyumu suyumun öğretmene anlatmaya geliyordu ama öğretmen diyordu ki 3 ay geliyor 5 ay gelmiyor. Ben okulda çok kavga ediyordum. Arkadaşlarla hep kavga ederdik. Okula gitmek için çıkar, gider bir yerlerde otururduk. İyi bi hatıram yok okulla ilgili” (38 yaşında, evli, iki çocuklu erkek, ayakkabı boyacısı).

Öğretmenlerin çocuklara olan inancının az olması, zaman zaman ayrımcılık yapmaları ve/veya çocuk tarafından böyle algılanması da önemli bir eğitimden kopma nedenidir. Şu anda her iki mahallede de ilköğretim okulu vardır. Çoğunlukla Roman çocukların gittiği okul olduğu için okulda Roman olmaktan kaynaklanan ayrımcılığa maruz kalma azalmıştır. Ancak öğretmenlerle yapılan görüşmelerden bu okullarda çalışan öğretmenlerin de bir miktar “tükenmişlik” yaşamakta oldukları görülmüştür. Ailenin yardımcı olmaması, çocukların disiplinsizlikleri, devamsızlıkları ve akademik olarak başarılı olmamaları öğretmenleri üzmemekte ve “ne yapsalar faydalı” olmayacağını düşünmeye başlayan öğretmenlerin öğretmenlik ilgilerinin daraldığı gözlemlenmiştir. Konuyla ilgili bir diğer etmen ise bu mahallede görev yapmakta olan öğretmenlerin “cezalandırılmak” amacı ile bu okullara görevlendirildikleri, Roman mahallesi’nde öğretmenlik yapmanın bir miktar “sürdün” edilme ile eş anlamda olduğu ile ilgilidir. Tüm nedenler birleşerek öğretmenlerin öğrencilerden beklentilerinin düşmesine yol açmaktadır.

“Arkadaşlarım beni mahalleden servis aldığından dolayı roman olduğumu biliyorlardı. Bi gün edebiyat öğretmenim de duymuş... Ben o zamana kadar hep 4 alıyorum. Roman olduğumu öğrenince bayan öğretmen, bana 1 verdi ben itiraz ettim, müdüre söyledim.. Müdür hoca öyle bişey yapmaz dedi... Müdürle birlikte kağıdıma baktık. 4 almışım ama öğretmen 1 vermiş. Sonardan müdür sormuş neden böyle yaptın? diye. Boş ver demiş roman, Çingene... ondan sonra zaten okuldan uzaklaştım. Öğretmene vurdum... öylece okulu terk ettim” (24 yaşında erkek, evli, bir Hurdacı, 200 Evlerde yaşıyor).

Ekonomik güçlükler, özellikle kız çocuklarının evdeki küçük kardeşlere bakması, ev işlerini üstlenmesi gibi nedenler de özellikle genç kızların eğitime başlamamaları ve/veya başladıkları vakit kısa kalmalarına neden olabilmektedir.

“Hiç okula gitmedim. Ablam erken evlendi kardeşlerime ben baktım. Babam hurdacıya annem ev işlerine gidiyordu. Hafta sonları kursa gittim ama okuyamadım. Şimdiki aklım olsa okula giderdim cahil kalıyor insan” (23 yaşında kadın, evli, iki çocuklu, hiç okula gitmemiş, yavuz selimde yaşıyor).

Uzun eğitim, uzun eğitime bağlı profesyonel meslek sahibi olanların olmaması da, okullaşmayı güçleştiren nedenler arasında gösterilmektedir. Mahalleden bir doktor çıkmıştır ve nerede ise “efsane” şeklinde herkesin anlattığı tek örnektir. Örnek olmaması “eğitimden ve kendilerinden olabilecek beklentiyi” düşürmektedir. Hatta öğretmenler de bu gençlerin eğitime devam edip eğitime bağlı meslek sahibi olacağına inanmamaktadır. Zira bunu başarabilen nerede ise hiç kimse yoktur. Böylesi bir kısır döngü içinde ve bu döngünün nasıl kırılacağına dair bir fikrin olmadığı durumda okullaşmanın ve eğitim sürecinde uzun erimli kalmanın önü tıkanmaktadır. Ama genel olarak herkes çocuğunun okumasını istediğini söylemektedir.

“Biz burada eski kültürü devam ettiriyoruz ama bu gittikçe kötüye gidiyor. Adam çöpçü alacak lise mezunu istiyor. Biz giderek kötü oluyoruz, ayrımcılık oluyor, dışlanıyoruz. Okunsa bunlar ortadan kalkar” (62 yaşında, ilkököl terk, erkek, 6 çocuklu, Yavuz Selimde yaşıyor).

Toplu halde yaşamaları, uzun eğitim örneklerinin sınırlı olması, erken evlenme, beklentisizlik birleşerek kısa eğitimi normalleştiren bir “norm” haline getirmektedir. Kısa eğitimle-çalışma hayatı arasındaki ilişki bu döngüyü yeniden üretmektedir. Grubun kısa eğitimli olması, kendi grubunun organik sözcülerini yetiştirmesini de engellemektedir. Eğitim ve çalışma hayatı arasındaki sıkı bağ, orta sınıflaşmayı engellemekte, bu gelişemediği vakitte grup kendi adına konuşma, deneyim ve maruz kalınan ayrımcılık ve dışlanma ile baş etmeye katkı sunucu olacak mekanizmaları harekete geçirme gücünü de kaybetmektedir.

Yapılan tarama anketlerine göre iki mahalleyi temsil eden çalışmanın sonuçlarına göre eğitim durumu şöyledir:

Tablo 2: Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Yüzde
Okur-yazar değil	19.20
Okur-yazar	25.11
İlkokul mezunu	27.35
İlköğretim mezunu	8.81
İlköğretime devam ediyor	17.76
Ortaöğretim mezunu	0.93
Ortaöğretime devam ediyor	0.41
Yüksek okul mezunu	0.11
Fakülte mezunu	0.04
Ana sınıfına devam ediyor	0.19

İstihdam

Kişilerin işgücüne katılım durumları ve katılım biçimleri, onların nasıl yaşayacaklarını, hayat standartlarını, yaşama şanslarını ve koşullarını belirleyen en önemli etkenler arasındadır; çünkü hayatın sürdürülebilmesi, kişisel yaşamın inşası, toplumda bir yer ve statüye sahip olabilme gelir getirici bir işle mümkündür. Daha iyi koşullara sahip bir hayatın sürdürülebilmesi için eğitimli olmak veya liyakat gerektiren bir iş edinebilmek için liyakatin gerektirdiği eğitim olanaklarından mahrum olmamak önemli görülmektedir. Eğitimle istihdam arasında kurulan yakın ilişki, eğitim ve istihdam sorununu birbirine sıkı sıkıya bağlamakta ve bireyin iyi bir hayat kurabilmesi için bu dengeyi kurmuş olması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Farklı ülkelerde yaşamakta olan Roman grupların iş piyasasına katılım biçimleri üzerine yapılan çalışmalarda belirli bir ortaklığın olduğu görülmektedir. Romanların çoğunlukla serbest meslek sahibi oldukları, otonomiye düşkün oldukları ve değişen koşullara çabuk uyum sağlayabilecek esneklikte işlerde yoğunlaşmakta olduklarını göstermektedir (Casa Nova, 2007:109). Ancak son yıllarda artan işsizlik ve yarı zamanlı işler ile göç hareketlerine bağlı olarak iş piyasasında rekabetin arttığı görülmektedir. Roman grupların kolayca dahil oldukları serbest mesleklerine talip olan grupların artmasına bağlı olarak işten elde edilen gelirin düşmesi Romanları etkilemektedir (Casa Nova, 2007:111). Türkiye’de Romanların yapmakta oldukları iş diğer ülke deneyimlerine benzer şekildedir. Seyyar satıcılık, ayakkabı boyacılığı, hurdacılık, müzisyenlik gibi esnek, serbest meslek kategorisinde, otonominin yüksek olduğu ama aynı zamanda da kayıt dışı sektörlerde yoğunlaşmakta oldukları görülmektedir. Ancak son yıllarda özellikle büyük şehirlerde artan işsizlik, göç (zorunlu göç) ve esnek işlerin artmasına bağlı olarak Roman vatandaşların rekabet etmek zorunda kaldıkları grupların

artmakta olduğu gör÷lmektedir. Böylece daha formel işlere yönelmek isteği ve bunun olabilmesi için de devletin bazı destekler uygulaması gerektiği düşün÷lmeye başlamış göz÷kmektedir.

Türkiye’de genel olarak eğitimin bittiği zaman çalışma yaşamına atılma zamanı olarak değerlendirildiğinden, kısa eğitim erken iş yaşamı anlamına gelmektedir. Eğitim sürecinde kısa süreli kalanların bu noktada iki önemli dezavantajla karşılaştığını söylemek mümkündür. İlki çocuk yaşta iş yaşamına girmiş olmanın getirdiği ciddi olumsuzlukların varlığıyla ilgilidir. Sigortasız, düşük ücretli, günlük ya da haftalık çalışma saatleri belli olmayan ve çoğu kez güçlerinin yetmeyeceği kadar ağır işlerle meşgul olma zorunluluğu erken yaşta çalışma hayatına giren kişilerin/çocukların kaderi haline dönüşmektedir. İkincisi ise, eğitim almadıkları için yeteri kadar beceri edinmeyen çocukların/kişilerin, beceri gerektiren işlerin dışında kalan perifer işlerle uğraşmak durumunda kalmasıdır. Bu gençlerin/çocukların çalışma hayatında girdiği işler, anne-babanın yaptığı, yakın çevrede tanıdıkların meşgul oldukları işler olmaktadır. Konumuz açısından Romanların durumuna bakarsak, bu durumdaki gençlerin/çocukların erkek olanları genellikle ayakkabı boyacılığı, hurdacılık, seyyar satıcılığı ve az sayıda olmakla birlikte müzisyenlik yapmaktadırlar. Tarama anket sonuçlarına göre yapılan işler incelendiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo 3: Çalışma durumu

Bir işte çalışma durumu	Sayı	Yüzde
Evet	712	41.6
Hayır	860	50.2
Emekli	56	3.3
Diğer	84	4.9
Toplam	1712	100.00
Çalışılan iş sigortalı mı?		
Evet		12.4
Hayır		87.6

Çalışanların çok büyük oranda (%88) sigortasız çalışmakta olduğu gör÷lmektedir. Çalışılan iş alanları ise ayakkabı boyacılığı, temizlik, kâğıt toplayıcılığı ve hurdacılık olarak sıralanmaktadır. Bu işler kayıt dışı istihdamın karakteristik işleri olup iş piyasasının periferinde kalmalarına yol açmaktadır.

“Boyacıyım, çiftlikte. Belli bi yerde duruyorum. Müşterilerim de belli. Bi hafta gitmesem beni arar müşterilerim. İşimi seviyorum. Az ya da çok alsam da şükrederim. Allah hangi işi nasip ederse onu yaparım. Aç değil açıkta değiliz. Kendi ihtiyaçlarımızı karşılarız” (38 yaşında, evli, iki çocuklu erkek, ayakkabı boyacısı).

Samsun diğer büyük şehirlerden farklı olarak farklı bölgelerden yoğun göç almamaktadır. Eşdeyişle, farklı yerlerden Samsun’a yeni göç etmiş gruplar başka büyük şehirlere oranla daha azdır. Bu nedenle Romanların dahil oldukları sektörleri paylaşacakları kendilerinden daha yoksul gruplar Samsun’da fazla bulunmadığından, okuldan kopmuş gençler kolaylıkla babalarının/ağabeylerinin yapmakta oldukları işlere dahil olabilmektedirler. Okuldan kopmuş genç erkekler hemen para kazabilecekleri beceri gerektirmeyen alanlara dahil olmakta ve belirli bir süre geçmeden evlenmektedirler. Zorlu hayat koşullarına eş-çocuk sorumluluğunu üstlenme eklenince Roman gençleri yapılan işe devam etmeye ya da ne bulurlarsa o işi yapmaya mahkum hale gelmektedir. Kadınlar ise daha çok “gündelikçi” olarak tanımlanan ev işlerine-temizliğe yönelmekte; özellikle Yavuz Selim Mahallesinde yaşayan kadınların büyük çoğunluğu ev temizliğine gitmektedir. Eğitimlerini erken sonlandıran genç/çocuk kadınlar, başlangıçta annelerinin yanında hem iş öğrenmek hem az da olsa aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla işe gitmekte, evlenmeleri halinde de kayınvalideleri ile birlikte, ancak artık kendi hesaplarına ev temizliğine gitmeye, başlamaktadırlar.

“14 yaşında ev temizliğine gittim. Kadın bi yere dolar koymuş beni sınavacak. Ben dosya sandım onları, sildim gene yerine koydum. Altın da koymuş oralara gene sildim yerlerine koydum. Sonra o eve her ay bir sefer gittim, ilk o sefer para kazandım. Çok sevindim, şükrettim, artık aç kalmam dedim. Aldığım paraları anneme verdim. 2-3 yıldır çalışmıyorum, kalp hastasıyım. Kadınlar 25 ine kadar çalışmalı sonra kocaları bakmalı... Ne kadar çalışırsan çalış elde para kalmıyor. Kocam çalıştı ama ben de sürekli ev temizledim. Ev temizliği çok yorucu. Meyit (ölü) gibi yatıyorum eve gelince.

Her gün işe gittiğim ev bile bana sigorta yapmadı. Bana az para veriyorlardı ama sigortaya yanaşmadılar". (49 yaşında, kadın, evli, okula gitmemiş, dört çocuklu, 200 evlerde yaşıyor)

Türkiye kadının işgücüne katılım oranlarının çok düşük olduğu bir ülkedir ve sosyal, kültürel, ekonomik ve politik nedenler birleşerek zorunluluk olmadıkça kadın çalışması makbul karşılanmamaktadır. Romanlar için durum böyle görünmemektedir. Onlar kadının çalışmasına sıcak bakmaktadırlar, dahası kadının çalışmasını oldukça önemsemektedirler. Hatta kadınlar çalıştığı için durumlarının iyi olduğunu aksinde çok zorlanacaklarını belirten erkekler vardır.

"Buraya gelen kadınların bir kısmı ev temizliğine gitti. Kadınlar bizi ayakta tuttu. Yoksa burda sandık alıp boyaya giden kişilerin yaptığı işle bu işler olmazdı" (40 yaşında erkek, evli, yavuz selimde yaşıyor, ilkokul terk, köfteci).

Okuldan ayrılan genç kadınlar genellikle ev temizliği işine başlamaktadırlar. Sağlıklarına, eşlerinin çalışma ve gelir durumuna göre de çalışmaya devam etmektedirler. Ev temizliğine gitmek, bu sektörde iş bulabilmek övünülecek bir durum olarak algılanmakta ve aktarılmaktadır. Övünülecek bir durumdur zira insanlar en mahrem alanlarını "evlerini" onlara emanet etmektedir. Bu da Romanların ne kadar güvenilir insanlar olduğunu "çalıp çırpmayan, hırsızlık yapmayan" kişiler olduklarının en önemli kanıtı olarak sunulmaktadır. Romanlara yapılan olumsuz atıfların olumsuz psikolojik yükünden o kadar mustariplerdir ki, ev temizliğine gittiklerinde o evlerin tüm mahremiyetiyle kendilerine emanet edildiğini bilmek, "güvenilir ve temiz ve temizliği bilen" insanlar kategorisine çekmektedir.

Kadınlar için çok meziyet gerektirmeyen ve kolay girilen bir sektörün var olması, eğitimde kısa kalmalarının ve erken evlenmelerinin nedenlerinden biri olduğu düşünülmektedir. Ev temizliği eğitim gerektirmeyen ve anneden ve/veya kayınvalideden hemen öğrenilebilen bir iştir ve onların sahip olduğu işler böylece genç kadınlara aktarıldığından döngü sürmektedir. İşe dahil olur olmaz para kazanılması hatta çoğu durumda erkeklerin günlük kazancından daha fazla para kazanmaları kadınları cesaretlendirmekte; bu durum genç/çocuk kadınların kendi başlarına karar almalarına ve evlenme gibi tüm yaşamı etkileyecek bir kararın bile alınmasına yol açabilmektedir. Bu da kadınları okuldan ayrılmaya, erken evlenmeye cesaretlendirmekte gibidir. Anne-babanın özellikle kız çocukları üzerinde baskı kuramamalarının önemli bir nedeni onların küçük yaşta para kazanan üye haline gelmeleri ile ilişkili olabilir. Daha erken bağımsızlaşan kız çocukları, ekonomik bağımsızlığa eşlik eden diğer yetişkinlik ile ilgili hakları da daha çabuk kazanmaktadır. Sıkça tekrarlanan "söz geçiremiyoruz" sözünün bu durumla ilgili olabileceği düşünülmüştür.

"Beyim pazarcılık, çerçilik yapar. Ev işlerine gidiyorum ara sıra. 15-16 yaşında işe başladım. Evlendikten sonra kaynanam beni peşine aldı yönetti. Parayı kaynanam alırdı. 10 sene beraber kaldık. Kaynanamın iki çocuğu var. Çok doğurdu ama yaşamadı. Temizlik işi zor. Evlerine gittiğim kadınlar iyi. Hakkını yiyen de olur. Sigortasızım. Günlük veriyorlar ama alınan parada hayır yok. (40 yaşında, kadın, evli, dört çocuklu, Yavuz Selim Mahallesiinde yaşıyor)

Anne babaların işlerinin genel olarak iş piyasasının perifer işleri olarak kabul edilen işler olması onların sosyal sigorta sistemlerine dahil olamamalarına neden olmaktadır. Sosyal sigorta sisteminin dışında kalmak işsizlik sigortası, emeklilik, iş kazası gibi sigortadan gelebilecek katkıların da dışında yaşamlarına yol açmaktadır. Genel olarak düşük ücretli, düşük statülü ve esnek işler yapıyor olmaları birikim yapabilmelerini de güçleştirmekte ve modern yaşamın iş üzerine kurulu sistemine girememelerine yol açmaktadır. Bu durum grup içi ve aile dayanışmasını kaçınılmaz hale getirmekte ve kırılğan işlerden kaynaklanan beklenmedik belirsizlikler karşısında bu dayanışma mekanizmaları devreye girmektedir. Böylece eğitim ve istihdam arasındaki yakın bağ, birbirini beslemekte, yeniden üretmektedir.

Çalışma hayatına çabuk atılma, Romanların hayatında paradoksal bir etki yaratmaktadır. Kısa vadede hanenin geçimine katkı sunulmakta ancak uzun vadede topluma entegrasyon ve dikey sosyal hareketlilik imkanı sağlayan yegane etmen olan eğitim imkanını azaltmaktadır. Böylece eğitimden uzaklaşma istihdam dokusunun etnikleşmesine katkı sunar hale gelmektedir.

Sonuç

Bu çalışmanın sonunda Romanların en temel sosyal haklardan ortalama vatandaşlar kadar yararlanamadıklarını göstermektedir. Barınma, eğitim ve istihdam temelli sosyal haklara erişememeleri “sosyal dışlanmanın” tezahürü olarak ele alınabilecek nitelikler göstermektedir. Sosyal dışlanma şu tezahürlerle karakterize edilebilir gözükmektedir (Barness, 2002): ekonomik, mekânsal, kültürel ve politik dışlanma. Ekonomik dışlanma, sosyal politikanın iyi işlediği ortamlarda emek gelirinden yoksun kalma karşısında emeklilik, işsizlik sigortası veya sosyal yardım mekanizmalarının devreye girmesi ile ekonomik dışlanmanın önlenmesi mümkün olabilmektedir. Ancak Romanların istihdam şeklinin bu yapılara girmeye olanak vermemesi ve sosyal yardımların sınırlılığı ve süreksizliği nedenleri ile ekonomik dışlanma deneyimlemektedirler. Mekansal dışlanmanın büyük ölçüde iç-içe geçmiş iki bileşkesi vardır. İlki, toplum genelinin kişiyi yaşadığı mekanı/coğrafyası nedeniyle dışlaması, hakir görmesi, ayrımcılığa tabi tutmasıdır. Bu perspektif, belli mekanlarda yaşayan insanların tamamen “unutulması” olgusunu yaratabilir. İkincisi, kişinin, bireysel/hanesel maddi kaynaklara ulaşım imkanlarından bağımsız olarak, yaşadığı coğrafyadaki kamusal hizmetlerin nitelik ve niceliksel seviyeleri nedeniyle toplumsal hayatın içine tam anlamıyla, layıkıyla girememesi halidir. Romanların mekânsal olarak toplu halde yaşıyor olmaları mekânsal dışlanmanın iki boyutunu da deneyimlemelerine neden olmaktadır. Toplu olarak diğerlerinden soyutlanmış alanlarda yaşamaları grup dinamiği, yardımlaşma, kendi grubu içinde rahat etme gibi hususların gruba iyi geldiği ancak grubun değişim dinamiğini olumsuz etkilediği ve alışkanlıkların “norma, geleneğe” dönüştüğü görülmüştür. Diğerlerinin olmadığı mekansal alanlara sıkıştırıldıklarında gruplar arası “ilişkisizlik” Romanlarla ilgili önyargıların sürekli yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Ayrıca bu “ilişkisizlik” hali, kimliğin dışlanmasına neden olan hususların yeniden üretilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasını kolaylaştırmaktadır. Öte yandan istihdam kanalıyla formel yapılarla bağ kuramayan Romanlar, her türlü belirsizlik durumuna etnik grup dayanışması ile yanıt vermeye çalışmaktadırlar.

Farklı giyim kuşamları, Roman kimliğine ilişkin negatif çağrışımlar, dil kullanımları ve deri renkleri gibi hususlar kültürel dışlanmaya yol açan temel nitelikler olarak belirmektedir. Romanlara atfedilen ve Romanların en hafifinden, “hercai”, “tasasız”, “dans-müzik-çiçek” üçgeninde “günlük yaşayan”, “yüzeysel”, ya da daha da ileri gidilerek “suçlu” ve “ahlaksız” insanlar olduğuna ilişkin basmakalıp fikirler, medya aracılığıyla da sürekli tekrarlanmaktadır. Romanlara yönelik bu genel algı, onları sosyal hiyerarşinin en altına yerleştirmektedir (Gökçen ve Öney, 2008:129). Etnik grup olarak Romanların genetik olarak okulu sevmeyişi ve/veya akademik eğitime yatkın olmadıklarını düşünmek kabul edilemez olduğuna göre bu deneyimi belirleyen sosyo-ekonomik unsurlara dikkat edilmesi gerektiği açıktır. Bir yandan ana toplumsal yapı diğer yandan grup dinamiği Romanların uzun eğitimli olamayacağı öğretisini pekiştirmektedir. Erken yaş evliliği ve okuldan ayrılma aile ve okul çalışanları tarafından da normalleştirildiğinden, herkesin kaderi gibi algılanan bir yaşam döngüsü oluşturmakta ve çocukların ve belki onların da çocukların tüm yaşamını bu döngü etkilemektedir. Küçük yaşta ebeveyn olan genç kadın ve erkekler hemen sorumluluk almakta ve evlilik sorumluluğu çerçevesinde kısa eğitimle gününbirlik işlere girmek zorunda kalmaktadırlar. Eğitim-istihdam sarmalı iş piyasasının periferinde yaşamalarına yol açmakta, orta sınıflaşmanın olmaması grubun sivil, politik ve sosyal haklarının savunuculuğunu yapacak organik temsilcilerinin oluşmamasına yol açmaktadır.

Yurttaşlığın bileşeni olarak sosyal haklar sivil ve politik hakların kullanımı için elzem olarak görülmektedir. Bu kapsamda sosyal hak kullanımları çok yetersiz olduğundan politik hak kullanımları olanaksız hale gelmekte ve kendilerini de içine alan tüm politik kararlara katılmaları olamamaktadır. Sonuç olarak Romanların sosyal hak kullanımlarının sınırlı oluşu, onların tüm boyutları ile sosyal dışlanmayı iç içe geçmiş birbirinin etkisini arttıran şekilde deneyimlenmekte olduklarını göstermektedir.

Ancak gelinen noktada Romanlar, kısa eğitimleri, erken evlenmeleri, çalışma hayatının periferinde kalmaları, grup içi ilişkilerin dışarı kapalı olarak sürdürülmesi gibi nedenlerin giderilmesini daha fazla ister hale gelmiş ve bunları yapmayan devletle aralarındaki bağı kendi

aralarında konuşmaya başlamışlardır. Sürekli yer değiştirmek zorunda bırakılmayı, başkalarına tanınan hakların kendilerine tanınmamasını daha yüksek perdeden konuşmaya ve bu konulardaki şikâyetlerine muhatap aramaya başlamış gözükmektedirler. Bu bağlamda, zaman zaman kendi hataları da varmış gibi düşünseler de yoksulluk ve dışlanmışlıklarının giderilmesini istemekte; devletten daha fazla ilgi beklemektedirler.

Bu çalışmanın sonunda da Samsun ilinde yaşayan romanların “eğitim”, “barınma”, “istihdam” problemleri olduğu birbiri ile yakın ilişki içindeki bu konuların yoksulluk ve ayrımcılık üretmekte olduğu görülmüştür. Romanlar bu kanallar aracılığı ile yoksulluk ve dışlanmışlıklarını gidermek istemekte eş zamanlı olarak devlette bu kanalları kullanarak grubu ortalamaya yaklaştırmak istemektedir. Ancak belirlenen hususları hak temelli sunmak yerine etnik grubun yoksulluğunu gidermek/hafifletmek amacı ile gruba yönelik bir “bağış” gibi sunmaya çalışmaktadır. Buradaki anlayış değişmediği için geliştirilecek olan sosyal hakların bütünleştiricilik kapasitesi düşmekte ve ayrıca bu yaklaşım yatay yurttaşlığa katkı sağlayıcı bir anlayış ve etik de üretmemektedir. Roman vatandaşlar yoksulluklarını açıklamaya çalışırken çoğunluğun gözü ile geliştirilmiş olan otantik Roman kimliğine ve kültürüne bakmakta ve kendine “kendi gözü” ile bakışı kaybetmektedir. Bu koşullar altında talepleri hak temelli olmaktan ziyade vazifelerini yapan vatandaşlar olarak “hakları hak ettiklerine” diğerlerini ikna etmeye çalışmaktadırlar. Roman vatandaşlar sosyal haklar açısından alacaklıdır ve alacaklarının hak temelli bir anlayışla sunulmasına gereksinimleri vardır.

KAYNAKÇA

- AKSU, Mustafa (2003). *Türkiye’de Çingene Olmak*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- ALFORD-ANDREWS Peter (2002). “Ethnic Groups in the Republic of Turkey” *Beiheftzum Thinger Atlas des Vorderen Oriens Reihe (Geisteswissenschaften)*, Nr. 60.2, s.65-75.
- ARAYICI, Ali (1999). *Çingeneler*, İstanbul: Ceylan Yayınları.
- BARNES, Matt (2002). “Social Exclusion and the Life Course”, *Poverty and Social Exclusion in Europe*, S. 23, s.32-45.
- BERTHIER, J.C. (1979). “The Socialisation of the Gypsy child”, *International Social Science Journal*, S.4, s.3-12.
- BONAL, Xavier (2004). “Is the World Bank education policy adequate for fighting poverty? Some evidence from Latin America”, *International Journal of Educational Development*, S. 24, s.649-666.
- BORA Tanıl (2011). *Boşuna mı Okuduk; Türkiye’de beyaz yakalı işsizliği*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- CASA-NOVA Maria José (2000). “Gypsies, ethnicity, and the labour market: An introduction.” *Romani . studies*, S. 17.1, s.103-123.
- CECH Petra & HEINSCHINK Mozes F. (1996). *Sepecides-Romani*, München: Lincom Europa.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), DB (Dünya Bankası) (2010). *Türkiye: Gelecek Nesiller İçin Fırsatların Çoğaltılması- Yaşam Fırsatları Raporu*, , Ankara.
- GÖKÇEN Sinan & ÖNEY Sezin (2008). “Türkiye’de Romanlar ve Milliyetçilik”, *Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*, S.3, s. 129-137.
- HEATER, Derek (2007). *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, Ankara: İmge Kitapevi.
- KARPAT, Kemal, (1978). “Ottoman Population Records and the Census of 1881/82-1893”, *International Journal of Middle East Studies*, vol. 9, no. 3, s.34-67.
- KESKİN ERTÜRK Nuray, YAMAN Melda, (2013). *Türkiye’de Tütün: Rejiden Tekel’e, Tekel’den Bugüne*, Ankara: NotaBene Yayınları.
- KOÇ, Senem & HUNTÜRK, Mehmet & ÜSTÜNEL Ahmet (2011). *Yavuz Selim ve 200 Evler Mahallelerinde Yaşayan Roman Vatandaşlarımıza Yönelik Envanter Çalışması, Samsun İl Özel İdaresi Araştırma Geliştirme Dairesi Başkanlığı Raporu*, Samsun.
- KOLUKIRIK Suat (2006). “Sosyolojik Perspektiften Türk Çingeneleri: İzmir Çingeneleri Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, , Cilt.3, Sayı:1, s.12-30.
- KOLUKIRIK, Suat (2005). “Türk Toplumunda Çingene İmgesi ve Önyargısı”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, S.8:2. s.52-71.
- KYMIICKA Will & NORMAN Wayne (1994). “Return of the citizen: A survey of recent work on citizenship theory”, *Ethics*, S. 104(2), s.352-381.
- LEE K.W. & WARREN, W.G. (1991). “Alternative education lessons from Gypsy thought and practice”, *British Journal of Education Studies*, S.9, s. 311-324.
- LISTER M., (2005). *Marshall’ing Social and Political Citizenship: Towards a Unified Conception of Citizenship*. *Government and Opposition*, London: Blackwell Publishing.
- MARSH, Adrian (2008) “Etnisite ve Kimlik”, *Biz Buradayız: Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadeleleri*, s.19-29.
- MARSHALL, Thomas Humphrey (1964). *Class, Citizenship and Social development*, , NewYork: Doubleday and Company.
- MARTİN P. & ANDREW Sparkes, (2006). “Conflicting value systems: Gypsy females and the home-school interface”, *Research Papers in Education*, S.21:1, s.79-97.
- OKELY, Judith (1983). *The Traveller-Gypsies*, Cambridge: Cambridge University Press.
- ÖZKAN, Ali Rafet, (2000). *Türkiye Çingeneleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- PAREKH, Bhikhu (2002). *Çok Kültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- SMİTH Tarcy (1997). “Recognising Difference: The Romani 'Gypsy' Child Socialisation and Education Process”, *British Journal of Sociology of Education*, , Vol.1 8, S. 2, s.243-256.
- TUNA Meryem & OĞUZ Z.Nuran & KOLUKIRIK Suat (2006). “Menemen Çingenelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri: Kazımpaşa Mahallesi Örneği”, *Uluslararası Çingene Sempozyumu, Ulaşılabilir Yaşam Derneği*, , 6-7 Mayıs, İstanbul.
- TURNER, Bryan S. (1992). *Outline of a Theory of Citizenship. In Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community*, London: Verso Publishers.
- YILMAZ, Cevdet (2007). *Samsun İlinde Nüfus Hareketleri, Geçmişten Geleceğe Samsun*, 2. Kitap, Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi.